

I MARS I ÅR UTKOM FÖRSTA NUMRET i denna skriftserie – *Forskning om undervisning och lärande*. Skriftserien har startats av Stiftelsen SAF i samverkan med Lärarförbundet i syfte att bidra till diskussionen om behovet av forskning inom lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet. Första numret handlade om de ”Pedagogiska skrifter” som gavs ut under åren 1898–1984. Stiftelsen SAF och Lärarförbundet vidareutvecklar nu denna tradition genom nya skrifter som i huvudsak kommer att diskutera behovet av forskning med anknytning till läraryrkets specifika frågor.

Detta nummer av *Forskning om undervisning och lärande* vill fästa uppmärksamheten på nödvändigheten av att lärare i högre grad deltar i sin egen och skolans kunskapsbildning.

Lärare, inom olika skolformer och ämnen, behöver kontinuerligt förbättra, förändra, utveckla och anpassa undervisningen – den pedagogiska yrkesverksamheten helt enkelt. Avgörande för skolans kvalitet är hur enskilda lärare kan utveckla sin egen kompetens. Kompetenskraven måste sättas i relation till de uppgifter som ska lösas och därmed blir lärares ansvar för skolans kunskapsbildning både en fråga för den egna utvecklingen och en fråga för lärarkåren i stort. Lärarna befinner sig i en sektor som behöver kontinuerligt forsknings- och utvecklingsarbete.

Lärares yrkesetik

Lärares arbete var tidigare detaljreglerat, men detta förändrades i grunden genom den decentralisering som skedde på 1980- och 1990-talen. Lärarna fick ett betydligt utökat ansvar för skolans verksamhet och utveckling beträffande såväl undervisningens innehåll som utformning. Den tidigare centrala styrningen ersattes av en målstyrning, där lärarna fick utveckla lokala lösningar.

Det var ett stort steg som togs när lärarnas yrkesetik antogs år 2001; att lärarna själva, genom sina fackliga organisationer, tog ett initiativ att utarbeta en yrkesetik för lärarkåren. Initiativet var en del av lärarnas professionaliseringssträvanden. Lärarförbundets och Lärarnas Riksförbunds yrkesetiska principer innefattar därför dels yrkesetik i relation till eleven och kunskapsinnehållet, dels yrkesetik i relation till själva yrket. Det senare handlar om lärares ansvar för sin egen yrkesutveckling, det vill säga att följa kunskapsutvecklingen inom sitt område, men också att bidra med att utveckla egna kunskaper för att förbättra undervisningen och skolans resultat. För att läraryrket ska kunna utvecklas till en profession krävs därför att kunskapsutvecklingen blir en del av yrkesutövandet. Med de yrkesetiska principerna markerar lärarna sin vilja till eget ansvarstagande för skolan, dess verksamhet och utveckling.

Lärares yrkesetik innebär att läraren tar ansvar och är en garant för barns, ungas och elevernas utveckling. Därför måste lärarna själva ha makten över arbetets innehåll och utveck-

4 Den forskande läraren

ling. Mot denna bakgrund är lärarnas ökande intresse för forskning i anslutning till skolans utveckling och lärarnas verksamhet naturlig. Lärarna eftersträvar och vill få tillgång till professionsspecifika forskningsgrundade kunskaper. Det är helt enkelt nödvändig att veta så mycket som möjligt för att bedriva en bra undervisning för våra barn och unga.

Läraryrkets karaktär med relationer till många människor, där alla budskap inte kan var entydigt positiva, gör att lärare kan försättas i yrkesetiska dilemman då olika normer och värderingar kolliderar. De yrkesetiska principerna kan då ge viktig vägledning utöver kollegors råd och stöd.

Läraryrket har en tusenårig tradition. Men lärarens sätt att arbeta, innehållet i undervisningen, attityden till läraren, karaktären av relation till eleven med mera har naturligtvis varierat högst påtagligt. Lärare har inte bara fått allmänt ökat ansvar utan graden av kvalifikation inom läraryrket har också ökat. Detta i sin tur utgör ytterligare argument för att makten och ansvaret ska finnas där arbetet utförs. Det förklarar också lärares intresse för skolans och förskolans kunskapsbildning.

Detta går också att diskutera i termer av yrkesansvar. Lärares yrkesansvar kan uttryckas som att eleverna ska nå målen. För att kunna axla det ansvaret krävs en högskoleutbildning baserad på vetenskap och beprövad erfarenhet. I yrkesansvaret ingår också att se och definiera problem, att föreslå lösningar, och att efterhand skaffa sig de nya kunskaper som behövs för att klara av detta. Yrkesansvaret är framtidsinriktat, i ansvaret ligger att söka utveckla sin egen och skolans verksamhet. För yrkesansvaret är yrkesetiken en ledstjärna. Yrkesansvaret är något som läraren ständigt bär med sig.

En medveten och formulerad yrkesetik innebär också att lärarna visar ett stort intresse för skolans arbetsorganisation. Det handlar om att med kraft hävda de pedagogiskt relevanta synpunkterna för en arbetsorganisation som främst ska gynna elevernas kunskapsinhämtande. Det är av största betydelse att nu skapa en organisation som gör det möjligt för lärare att själva vara kunskapsproducenter, det vill säga att ge utrymme för deras egna ständigt pågående kunskapsbygge och kompetensutveckling. En annan väsentlig aspekt är att skapa en organisation som också kan integrera forskande lärare i skolans dagliga verksamhet.

Tillbakablick

Under tiden efter andra världskriget skedde en utveckling där lärarna i allt lägre grad fick möjlighet att forska, vilket professor Ingrid Carlgren visar i sitt bidrag "Lärarna i kunskapsamhället – flexibla kunskapsarbetare eller professionella yrkesutövare?" Hon beskriver också konsekvenserna av denna ordning, som fått bestå under alldeles för lång tid. Det har under åren gjorts flera försök att åstadkomma en forskning som bygger på lärarnas frågor i förskola och skola, men det har gått alldeles för långsamt. Det har också förekommit direkt motstånd. Delvis har det grundats på bristande förståelse för behovet av denna typ av forskning. Skolhuvudmännen har inte frågat efter lärare med forskarkompetens och lärarna har inte sökt sig till forskarskarutbildningen.

Därmed har kunskapsbildningen för skolans behov i alltför hög grad kommit att ske utanför skolan och undervisningen och då missat sådant som varit och är relevant för lärarnas yrkesutveckling, lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet. Forskningen har kommit att ligga långt ifrån lärarna och deras dagliga verksamhet.

Det förtjänar att framhållas, att merparten av den kunskap, som idag finns om undervisning och lärande, i hög grad har utvecklats av lärarna själva i den dagliga praktiken. Detta har varit helt nödvändigt, eftersom lärarna är den kanske viktigaste länken mellan det etablerade vuxensamhället och barn- och ungdomsgenerationen med sina nya visioner om livet och framtiden. Men det räcker inte! Lärarna måste ges förutsättningar att beforska sin praktik och därmed vinna en djupare kunskap och få nya verktyg, som kan medverka till förbättringar i den pedagogiska yrkesverksamheten.

Centralt i Ingrid Carlgrens bakgrundsbeskrivning är att det har funnits positiva tendenser och inslag, men utvecklingen har inte fullföljts. Det var många som trodde och hoppades att lärarutbildningen skulle bli en akademisk yrkesutbildning värd namnet när sektorn för undervisningsyrken skapades 1976 och alla lärarutbildningar tillfördes universitet och högskolor. Men reformen fick aldrig riktigt fäste i verkligheten. Visserligen utvecklades verksamheten på lärarutbildningarna under 1980- och 90-talen men den mer genomgripande insatsen för att åstadkomma en lärarutbildning som i alla sina delar både är forskningsbaserad och verksamhetsförlagd utbildning kom först vid millennieskiftet.

Positiv utveckling

Under de senaste tio åren har det skett en positiv utveckling, inspirerad av LUK (Lärarutbildningskommittén) som la fram sina förslag 2000. Kommittén framhöll att lärarutbildningen borde ha en verksamhetsförlagd utbildning, jämställd med utbildningen på högskolan. Därmed skulle även praktiskt vunna erfarenheter vara viktiga i lärarutbildningen. En central fråga för LUK gällde utvecklingen av en forskningsstrategi för lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet. Här formulerades ett annat mål, nämligen att lärarutbildningen borde vara behörighetsgivande för forskarutbildning – en direkt övergång.

Lärarutbildningens ämnes- och kunskapsstrukturer har inte någon naturlig hemvist i den existerande fakultets- och disciplinstrukturerade högskolan. Utbildningen saknar därför den jämbördiga relation med yrkesfältet som finns inom (flera) andra professionsutbildningar. Som ett resultat av de beslut som togs med anledning av LUKs betänkande kom flera av lärosätena/universiteten att ta ett ökat ansvar för frågor som rör forskning och forskarutbildning med anknytning till lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet. På en hel del lärosäten har det dock funnits ett motstånd mot detta. Inte heller har den Utbildningsvetenskapliga kommittén, UVK, som inrättades för att stödja forskning inom lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet satt lärarområdet i centrum på det sätt som kunde förväntas. Lärarutbildningens intressen har även här fått stå tillbaka för rådande forskningstraditioner och knappa forskningsresurser.

6 Den forskande läraren

Som en frukt av LUKs resonemang och regeringens beslut inrättade en del lärosäten forskarskolor där lärare gavs möjlighet till forskarutbildning. Att lärare inte var intresserade av forskning visade sig vara fel. På vissa universitet fick man in ansökningar från upp till hundra lärare till en enda doktorandtjänst. Doktoranden Annika Lilja ger i sitt bidrag "Hur blir man en forskande lärare – en personlig betraktelse" en bild av hur det kan gå till att närma sig högskolan på nytt – som yrkesverksam lärare. Hon skriver om hur hon som pionjär på sin skola arbetar halvtid som lärare och går forskarutbildning på andra halvan av tiden, och vad det innebär av stimulans och möjligheter.

En annan och kanske mer betydelsefull strömning började göra sig gällande bland skolans huvudmän, kommunerna. Där växte intresset för att lärarna skulle skaffa sig djupare kunskaper inom olika ämnesområden, så att de kan utveckla innehåll och arbetsformer och delta i det förbättringsarbete som krävs för att lösa dagens svårigheter i skolan. Huvudmännen och regeringen har också börjat ställa anspråk på akademien att fler lärare får förkovra sig. En stark kraft har alltså börjat göra sig gällande, en kraft att knyta förhoppningar till. Det ökade intresset kan också avläsas i de särskilda doktorandtjänster som SKL, Sveriges Kommuner och Landsting, har utannonserat och medfinansierat. Något som hade varit helt otänkbart för något år sedan.

Forskning och utveckling i skolans organisation

Skolans kunskapsutveckling måste prioriteras och främjas på olika sätt och inte ses som en konkurrerande verksamhet i förhållande till det praktiska arbetet. En nyckelfråga för möjligheten att mer systematiskt arbeta med forskning och utveckling i skolan är hur det dagliga arbetet organiseras. Värdering och dokumentation är en del av detta arbete, men minst lika viktigt är att diskutera hur skolan och förskolan organiserar verksamheten i stort.

För såväl lärares yrkesutveckling, som barns och ungas kunskapsutveckling, är det avgörande hur tiden i skolan används. Den tid som behöver ägnas åt att analysera problem och hantera de svåra fallen hackas sönder i dagens skola, förutom att den är/upplevs som klart otillräcklig. Det finns också skäl att diskutera hur alla de rutinuppgifter som finns i skolan skall skötas. Det saknas utrymme för forsknings- och utvecklingsarbete. Dessutom finns det en tendens till att verksamheten organiseras som om skolan vore en såväl statisk som enhetlig verksamhet oberoende av lokala sammanhang. Det behövs en bättre kunskap om hur lärares tid används och hur den på ett bättre sätt kan utnyttjas för att uppfylla skolans mål.

Skolutveckling är hantering av svårare problem eller skoldilemman. Detta kräver ett systematiskt och långsiktigt arbete. I en lärande organisation måste den kunskap som behövs för att alla barn och ungdomar skall utvecklas finnas på skolan. Lärare skall inte lämna över till andra, utan måste själva arbeta med problemen. Det hindrar inte att man tar hjälp när de egna resurserna inte räcker till, men problemen kan inte lösas av andra utan ägs av verksamheten själv och bidrar till dess långsiktiga lärande. I en sådan organisation skulle ny och användbar kunskap efterfrågas betydligt mer än idag. Med en organisation som efterfrågar och skapar ny kunskap blir det också angeläget att fler lärare bidrar till kunskapsutvecklingen genom forskning.

Samtidigt måste fler lärare intressera sig för att förstå och hantera avvikelser, att se dem som en utmaning och en möjlighet att stärka yrkets utveckling och öka dess status.

Behovet av nätverk och fora där lärare kan analysera och penetrera problem och skaffa ny kunskap är stort. Det utvecklas i dag, inte minst digitalt, flera sådana möjligheter. Det årliga evenemanget "Skolforum" är också en sådan möjlighet, liksom andra lokala och regionala nätverksträffar. Vid sådana tillfällen kan forskare och lärare utbyta erfarenheter. På det viset kan ny kunskap tillföras skolan och skolans verksamhet kan bli ett inflöde till forskningen, som flyttas närmare skolan. Nätverken kan på det sättet utvecklas till en brygga mellan skola/förskola och universitet/högskola.

Framtidsbilden

Om skolan skall kunna utvecklas handlar det om ett kontinuerligt förbättringsarbete. Skolan behöver i högre grad utvecklas inifrån. Forskning om skolan, grundad på lärarnas egna frågor, bör därför i större utsträckning ske i skolan, som Ingrid Carlgren påpekar. Det behövs fler lärare med forskarutbildning, men också magister- och masterutbildningar. Det handlar om en arbetsorganisation som har resurser till utveckling och som kan höja kvalitetsnivån. Lärare med djupare kunskaper skulle kunna vara en resurs för sina kollegor. Att vara verksam i sin profession och samtidigt vara med om att utveckla ny kunskap genom forskning anses som en självklarhet inom flertalet andra professioner. Det borde vara lika självklart att det finns disputerade lärare i skolan, som kan och vill ta ansvar för skolans kunskapsbildning. I det här numret visar professor Eva Johansson och professor Ference Marton i sina bidrag på behovet av yrkesspecifik forskning.

De forskande lärarna kan bidra till skolans utveckling både genom att producera relevant forskning och genom att stimulera sina kollegor att på ett mer aktivt sätt ta del av forskningsresultat och delta i utvecklingsarbete. De kan också inspirera andra lärare att på ett mer organiserat sätt bygga på sin grundläggande lärarutbildning. Lärare med djupare kunskaper skulle kunna bli utvecklingsledare eller få ansvar för ett särskilt kunskaps-/ämnesområde. Alla lärare behöver inte arbeta med allt. Fler lärare behöver få möjligheter att specialisera sig och skolan behöver bygga nya kunskapshierarkier. Samtidigt kan detta öppna för en utveckling, där lärare kan avlastas rutinarbetsuppgifter, som skulle kunna utföras av andra anställda under lärares ansvar. Framtidens skola måste ta tillvara lärarnas kunskaper och erfarenheter på ett bättre sätt och lärarna måste själva delta mer i sin egen och skolans utveckling.

Utvecklingen förutsätter en kraftfull satsning på forskning med anknytning till läraryrkets specifika frågor. Lärarna behöver tillgång till professionsspecifika forskningsgrundade kunskaper. Genom en sådan satsning skulle barn och unga få en bättre skolgång.

*Stockholm, september 2009
Solweig Eklund*